

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

PHILIPPE LÉGER

της 3ης Μαρτίου 2005¹

1. Πρέπει τα τρόφιμα που προορίζονται για βρέφη και μικρά παιδιά να φέρουν επισήμανση με ένδειξη ότι τα εν λόγω τρόφιμα έχουν παραχθεί από ορισμένους γενετικούς τροποποιημένους οργανισμούς (στο εξής: ΓΤΟ), όταν, λόγω τυχαίας προσμειξεως, περιέχουν στοιχεία που προέρχονται από τέτοιους οργανισμούς σε ποσοστό που δεν υπερβαίνει το 1 %;

των προβλεπόμενων στην οδηγία 79/112/ΕΟΚ², στην επισήμανση ορισμένων τροφίμων που παράγονται από γενετικώς τροποποιημένους οργανισμούς, όπως τροποποιήθηκε από τον κανονισμό 49/2000 της Επιτροπής, της 10ης Ιανουαρίου 2000³.

I — Το νομικό πλαίσιο

2. Αυτό είναι, κατ' ουσίαν, το ερώτημα που υποβάλλει το Consiglio di Stato (Ιταλία) στο πλαίσιο δίκης με την οποία αμφισβητείται η νομιμότητα υπουργικής αποφάσεως.

A — Η κοινοτική νομοθεσία

3. Με το ερώτημα αυτό, το Δικαστήριο καλείται να προσδιορίσει το πεδίο εφαρμογής *rationae materiae* ορισμένων από τις διατάξεις του κανονισμού (ΕΚ) 1139/98 του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 1998, για την υποχρεωτική αναγραφή στοιχείων, επιπλέον

4. Σχετικά με την επισήμανση των τροφίμων έχουν εκδοθεί πολλές πράξεις του παραγωγού κοινοτικού δικαίου. Ορισμένες από αυτές εφαρμόζονται σε όλα τα τρόφιμα, έχοντας, έτσι, γενικό και οριζόντιο πεδίο εφαρμογής, ενώ άλλες εφαρμόζονται αποκλειστικά σε ορισμένα τρόφιμα και, επομένως, συνιστούν ειδική νομοθεσία.

2 — ΕΕ L 159, σ. 4.

3 — ΕΕ L 6, σ. 13 (στο εξής: κανονισμός 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί).

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

1) Γενική νομοθεσία περί επισημάνσεως των τροφίμων

5. Η ύπαρξη γενικής νομοθεσίας περί επισημάνσεως των τροφίμων ανάγεται στην έκδοση της οδηγίας 79/112/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1978, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με την επισήμανση και την παρουσίαση των τροφίμων που προορίζονται για τον τελικό καταναλωτή καθώς επίσης και τη διαφήμισή τους⁴.

6. Αντικείμενο της οδηγίας αυτής, όπως αναφερόταν στην τρίτη αιτιολογική της σκέψη, ήταν η θέσπιση κοινοτικών κανόνων γενικού και οριζοντίου χαρακτήρα, που θα εφαρμόζονταν στο σύνολο των τροφίμων που διατίθενται στο εμπόριο.

7. Έτσι, το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας κατοχύρωνε την αρχή σύμφωνα με την οποία η επισήμανση των τροφίμων έπρεπε να περιλαμβάνει διάφορες ενδείξεις, απαριθμούμενες περιοριστικώς, μεταξύ των οποίων ένδειξη σχετική με τον κατάλογο των συστατικών.

8. Εντούτοις, η αρχή αυτή συνοδεύοταν από διάφορες εξαιρέσεις. Συγκεκριμένα, το άρθρο 4 της οδηγίας 79/112 αναγνώριζε ότι ειδικότερες κοινοτικές διατάξεις, εφαρμοζόμενες σε συγκεκριμένα τρόφιμα, ήταν δυνατόν να παρεκκλίνουν από την υποχρέωση αναγραφής στην επισήμανση ορισμένων ενδείξεων, μεταξύ των οποίων και από αυτήν του καταλόγου των συστατικών⁵, ή, αντιστρόφως, να απαιτούν την αναγραφή συμπληρωματικών ενδείξεων, πέραν των απαριθμούμενων περιοριστικώς στο άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας⁶. Το εν λόγω άρθρο 4 προέβλεπε επίσης τη δυνατότητα των κρατών μελών να προβλέπουν τέτοιες ενδείξεις στην επισήμανση, ελλείψει σχετικών κοινοτικών διατάξεων, υπό τον όρο να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις⁷.

9. Όλες οι διατάξεις της οδηγίας 79/112 επαναλαμβάνονται, κατ' ουσίαν, στην οδηγία 2000/13/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαρτίου 2000, για προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με την επισήμανση, την παρουσίαση και τη διαφήμιση των τροφίμων⁸. Η εν λόγω οδηγία 2000/13 ήταν ο εφαρμοστέος κανόνας κατά την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως 371 του Υπουργού Υγείας, της 31ης Μαΐου 2001⁹, ήτοι στις 16 Οκτωβρίου 2001, ημερομηνία

5 — Βλ. άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/112.

6 — Βλ. άρθρο 4, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της ίδιας οδηγίας.

7 — Βλ. άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της εν λόγω οδηγίας.

8 — ΕΕ L 109, σ. 29. Η οδηγία 2000/13 περιορίζεται στην κωδικοποίηση της οδηγίας 79/112 την οποία καταργεί και η οποία είχε υποστεί πολλές τροποποιήσεις.

9 — *GURI* No 241, της 16ης Οκτωβρίου 2001, σ. 4 (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση).

στην οποία πρέπει να αναχθούμε, στο πλαίσιο της κύριας δίκης, προκειμένου να εκτιμήσουμε τη νομιμότητα της εν λόγω αποφάσεως.

οδηγίας 89/398, στα οποία περιλαμβάνονται τα τρόφιμα που προορίζονται για (υγιή) βρέφη και νήπια.

2) Ειδική νομοθεσία περί επισημάνσεως των τροφίμων

10. Βάσει του άρθρου 4 της οδηγίας 79/112, θεσπίστηκε ειδική νομοθεσία για τα τρόφιμα που προορίζονται για βρέφη και νήπια, καθώς και για τα τρόφιμα που παράγονται από ΓΤΟ.

12. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/398 εισάγει την αρχή σύμφωνα με την οποία η φύση ή η σύνθεση των προϊόντων που αναφέρονται στο άρθρο 1 πρέπει να είναι τέτοια ώστε τα προϊόντα αυτά να είναι κατάλληλα για την ειδική διατροφή για την οποία προορίζονται. Συναφώς, το άρθρο 4, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας προβλέπει την έκδοση ειδικών οδηγιών για τα τρόφιμα που αναφέρονται στην ίδια αυτή οδηγία, ιδίως όσον αφορά τη φύση ή τη σύνθεσή τους, την ποιότητα των πρώτων υλών, καθώς και την επισήμανση των τροφίμων αυτών.

13. Δυνάμει του ως άνω άρθρου 4, παράγραφος 1, εκδόθηκαν δύο ειδικές οδηγίες:

α) Νομοθεσία περί επισημάνσεως των τροφίμων που προορίζονται για βρέφη και νήπια

— η οδηγία 91/321/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 14ης Μαΐου 1991, σχετικά με τα παρασκευάσματα για βρέφη και τα παρασκευάσματα δεύτερης βρεφικής ηλικίας¹¹, και

11. Η οδηγία 89/398/ΕΟΚ 89/398/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 3ης Μαΐου 1989, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών σχετικά με τα τρόφιμα που προορίζονται για ειδική διατροφή¹⁰, ορίζει, στο άρθρο της 7, παράγραφος 1, ότι η οδηγία 79/112 είναι εφαρμοστέα στα προϊόντα που αναφέρονται στο άρθρο 1 της ως άνω

11 — ΕΕ L 175, σ. 35. Τ «παρασκευάσματα για βρέφη» ορίζονται ως τα τρόφιμα που προορίζονται για την ειδική διατροφή των βρεφών κατά τους πρώτους τέσσερις έως έξι μήνες της ζωής τους και τα οποία επαρκούν για τις ανάγκες διατροφής της εν λόγω κατηγορίας ατόμων (βλ. άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο γ'). Τα «παρασκευάσματα δεύτερης βρεφικής ηλικίας» ορίζονται ως τα τρόφιμα που προορίζονται για την ειδική διατροφή των βρεφών ηλικίας άνω των τεσσάρων μηνών (και κάτω των δώδεκα μηνών) και αποτελούν το κύριο υγρό στοιχείο μιας προοδευτικής διαφοροποιούμενης διατροφής της εν λόγω κατηγορίας ατόμων (βλ. άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο δ'). Η οδηγία 91/321 αφορά τα «παρασκευάσματα για βρέφη» και τα «παρασκευάσματα δεύτερης βρεφικής ηλικίας» που παράγονται από πρωτεΐνες αγελαδινού γάλακτος, πρωτεΐνες σόγιας ή από μείγματα αυτών (δεύτερη αιτιολογική σκέψη).

— οδηγία 96/5/EK της Επιτροπής, της 16ης Φεβρουαρίου 1996, για τις μεταποιημένες τροφές με βάση τα δημητριακά και τις παιδικές τροφές για βρέφη και μικρά παιδιά¹².

14. Η οδηγία 91/321, στο άρθρο της 3, παράγραφοι 1 και 2, προβλέπει ότι τα παρασκευάσματα για βρέφη και τα παρασκευάσματα δεύτερης βρεφικής ηλικίας παρασκευάζονται από πηγές πρωτεϊνών που καθορίζονται στα παραρτήματα της οδηγίας αυτής και από άλλα συστατικά τροφίμων, ανάλογα με την περίπτωση, των οποίων η καταλληλότητα για την ειδική διατροφή των βρεφών από τη στιγμή της γέννησής τους έχει αποδειχθεί βάσει γενικώς αποδεκτών επιστημονικών δεδομένων. Υπό την ίδια έννοια, το άρθρο 5, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας προσθέτει ότι μόνον ορισμένες ουσίες (οι οποίες απαριθμούνται περιοριστικώς στο παράρτημα ΙΙΙ της εν λόγω οδηγίας) μπορούν να χρησιμοποιούνται για την παρασκευή των παρασκευασμάτων για βρέφη και των παρασκευασμάτων δεύτερης βρεφικής ηλικίας προκειμένου να πληρούνται οι διατροφικές ανάγκες των ομάδων αυτών¹³. Αναφέρεται δε ότι τα κριτήρια καθαρότητας για τις ουσίες αυτές θα διευκρινιστούν αργότερα.

15. Σε συνέχεια των ως άνω διατάξεων, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/321 ορίζει ότι τα εν λόγω παρασκευάσματα δεν πρέπει να περιέχουν καμιά ουσία σε ποσότητα τέτοια που να θέτει σε κίνδυνο την υγεία των βρεφών. Συναφώς, προβλέπεται ότι, όπου ενδείκνυται, τα ανώτατα όρια καθεμιάς από αυτές τις ουσίες θα καθοριστούν αργότερα.

16. Πέραν των διατάξεων αυτών που αφορούν την παρασκευή και τη σύνθεση των τροφίμων για βρέφη, η οδηγία 91/321 προβλέπει, στο άρθρο της 7, παράγραφος 2, ότι η επισήμανση των εν λόγω τροφίμων πρέπει να περιλαμβάνει και άλλες υποχρεωτικές ενδείξεις, πέραν των προβλεπόμενων από την οδηγία 79/112/ΕΟΚ¹⁴. Οι συμπληρωματικές αυτές ενδείξεις αναφέρονται κυρίως στην περιεκτικότητα των εν λόγω τροφίμων σε βιταμίνες, πρωτεΐνες, λιπίδια και υδατάνθρακες, καθώς και στη θρεπτική τους αξία ή στον τρόπο χρήσεώς τους.

17. Οι ως άνω διατάξεις περιελήφθησαν κατ' ουσίαν στο σύνολό τους στην οδηγία 96/5 όσον αφορά τις μεταποιημένες τροφές με βάση τα δημητριακά και τις τροφές που προορίζονται για βρέφη (ηλικίας κάτω των δώδεκα μηνών) και τα μικρά παιδιά (ηλικίας από ενός έως τριών ετών).

12 — ΕΕ L 49, σ. 17. Οι «μεταποιημένες τροφές με βάση τα δημητριακά» περιλαμβάνουν: τα απλά δημητριακά που έχουν ανασυσταθεί ή πρέπει να ανασυσταθούν με την προσθήκη γάλακτος ή άλλων θρεπτικών υγρών, τα δημητριακά στα οποία έχει προστεθεί τροφή πλούσια σε πρωτεΐνες και που έχουν ανασυσταθεί ή πρέπει να ανασυσταθούν με την προσθήκη νερού, τα ζυμαρικά που χρησιμοποιούνται αφού μαγειρευτούν σε βραστό νερό ή άλλο κατάλληλο υγρό, οι φρυγανιές και μπισκότα που χρησιμοποιούνται είτε ως έχουν είτε αφού κοινοποιηθούν και προστεθεί σ' αυτά νερό, γάλα ή άλλο κατάλληλο υγρό (άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο α'). Οι «παιδικές τροφές» περιλαμβάνουν τα τρόφιμα εκτός των μεταποιημένων τροφών με βάση τα δημητριακά (άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο β'). Ως «βρέφη» νοούνται τα παιδιά ηλικίας κάτω των δώδεκα μηνών, και ως «μικρά παιδιά» νοούνται τα παιδιά ηλικίας μεταξύ ενός και τριών ετών (άρθρο 1, παράγραφος 4).

13 — Πρόκειται για τις ανάγκες σε ανόργανες ουσίες, βιταμίνες, αμινοξέα και λοιπές αζωτούχες ενώσεις και άλλες ουσίες που έχουν ειδικό διατροφικό προσορισμό.

14 — Συναφώς, η έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 91/321 υπενθυμίζει ότι τα προϊόντα που καλύπτονται από την οδηγία αυτή (παρασκευάσματα για βρέφη και παρασκευάσματα δεύτερης βρεφικής ηλικίας) υπόκεινται στους γενικούς κανόνες που καθορίζονται στην οδηγία 79/112/ΕΟΚ.

18. Τόσο η οδηγία 91/321 όσο και η οδηγία 96/5 τροποποιήθηκαν από τις οδηγίες 1999/50/CE¹⁵ και 1999/39/CE¹⁶, αντιστοίχως. Οι τελευταίες εκδόθηκαν βάσει του άρθρου 6 της οδηγίας 91/321 και του άρθρου 6 της οδηγίας 96/5, αντιστοίχως, κατ'εφαρμογήν της αρχής της προλήψεως¹⁷. Οι οδηγίες αυτές προσέθεσαν στο εν λόγω άρθρο 6 διατάξεις σχετικές με τα φυτοφάρμακα, με σκοπό να μειώσουν την παρουσία τους στις τροφές για βρέφη και για μικρά παιδιά¹⁸.

β) Νομοθεσία περί επισημάνσεως των τροφίμων που παράγονται από ΓΤΟ

19. Τα θεμέλια της νομοθεσίας περί επισημάνσεως των τροφίμων που παράγονται από

ΓΤΟ τέθηκαν με την οδηγία 90/220/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 1990, για την σκόπιμη ελευθέρωση γενετικών τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον¹⁹.

20. Το κύριο αντικείμενο της νομοθεσίας αυτής ήταν η θέσπιση κοινής διαδικασίας όσον αφορά τη διάθεση, για πρώτη φορά, στην κοινοτική αγορά προϊόντων που περιείχαν ΓΤΟ ή που παρασκευάζονταν με βάση τέτοιους οργανισμούς. Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, ο ενδιαφερόμενος επιχειρηματίας όφειλε να γνωστοποιεί τα σχέδιά του περί διαθέσεως ενός τέτοιου προϊόντος για πρώτη φορά στην αγορά της Κοινότητας στο κράτος από το οποίο επρόκειτο να προβεί στη διάθεση αυτή. Η γνωστοποίηση αυτή έπρεπε να περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, φάκελο σχετικό με την επισήμανση του προϊόντος που να αναφέρει, μεταξύ άλλων υποχρεωτικών ενδείξεων, την παρουσία ΓΤΟ. Μετά τη λήψη της αποφάσεως περί διαθέσεως στην αγορά, η υποχρεωτική αυτή ένδειξη έπρεπε στη συνέχεια να αναγράφεται στην επισήμανση, έτσι ώστε, κατόπιν αξιολογήσεως του μη βλαπτικού του χαρακτήρα, το εν λόγω προϊόν να θεωρείται ακίνδυνο για την ανθρώπινη υγεία και για το περιβάλλον²⁰.

15 — Οδηγία της Επιτροπής, της 25ης Μαΐου 1999 (ΕΕ L 139, σ. 29).

16 — Οδηγία της Επιτροπής, της 6ης Μαΐου 1999 (ΕΕ L 124, σ. 8).

17 — Βλ., συναφώς, την πρώτη και την τέταρτη αιτιολογική σκέψη των οδηγιών 1999/39 και 1999/50.

18 — Οι οδηγίες 1999/39 και 1999/50 κατοχυρώνουν την αρχή σύμφωνα με την οποία τα τρόφιμα που αναφέρονται σε αυτές δεν πρέπει να περιλαμβάνουν κατάλοιπα φυτοφαρμάκων σε περιεκτικότητα ανώτερη του 0,01mg/kg του προϊόντος προς κατανάλωση. Οι οδηγίες αυτές προβλέπουν επίσης ότι ορισμένα φυτοφάρμακα δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται σε γεωργικά προϊόντα που προορίζονται για την παραγωγή των εν λόγω τροφίμων, δεδομένου ότι η αιμορρόφιση των φυτοφαρμάκων αυτών (ακόμη και στα ποσοστά αυτά) μπορεί να υπερβεί την επιτρεπόμενη ημερήσια δόση για τα βρέφη και τα μικρά παιδιά. Επισημάνει ότι οι διατάξεις αυτές που αφορούν ορισμένα φυτοφάρμακα, συμπεριλήφθηκαν από δύο οδηγίες της Επιτροπής που εκδόθηκαν στις 10 Φεβρουαρίου 2003: την οδηγία 2003/13/ΕΚ που τροποποιεί την οδηγία 96/5 (ΕΕ L 41, σ. 33) και την οδηγία 2003/14/ΕΚ που τροποποιεί την οδηγία 91/321 (ΕΕ L 41, σ. 37). Λαμβανομένου υπόψη του κινδύνου τυχαίας μόλυνσεως στον οποίο υπόκεινται τα εν λόγω προϊόντα λόγω της παρουσίας των φυτοφαρμάκων αυτών στο περιβάλλον, οι οδηγίες 2003/13 και 2003/14 εισήγαγαν τεκμήριο σύμφωνα με το οποίο θεωρείται ότι τα φυτοφάρμακα αυτά δεν χρησιμοποιήθηκαν αν τα κατάλοιπά τους δεν υπερβαίνουν το επίπεδο των 0,003 mg/kg. Διευκρινίζεται ότι το επίπεδο αυτό θεωρείται ότι αποτελεί το όριο ποσοτικού προσδιορισμού των μεθόδων αναλύσεως και ότι αναθεωρείται τακτικά με βάση τις προόδους της τεχνολογίας.

19 — ΕΕ L 117, σ. 15. Η οδηγία αυτή καταργήθηκε στη συνέχεια από την οδηγία 2001/18/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Μαρτίου 2001, για τη σκόπιμη ελευθέρωση γενετικών τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον και την κατάργηση της οδηγίας 90/220/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ L 106, σ. 1). Η κατάργηση της οδηγίας αυτής άρχισε να ισχύει από τις 17 Οκτωβρίου 2002, ήτοι μετά την κρίση για τη διαφορά της κόριας δίκης ημερομηνίας, γεγονός που σημαίνει ότι κατά τον χρόνο εκείνο ήταν ακόμη εφαρμοστέα η οδηγία 90/220.

20 — Ο κίνδυνος αυτός για την ανθρώπινη υγεία ή για το περιβάλλον μπορούσε να ληφθεί υπόψη ακόμη και μετά τη διάθεση του προϊόντος στην αγορά. Πράγματι, όταν ένα κράτος μέλος είχε βάσιμους λόγους να θεωρεί ότι ένα προϊόν που είχε ήδη διατεθεί στην αγορά, έθετε σε κίνδυνο την ανθρώπινη υγεία ή το περιβάλλον, είχε τη δυνατότητα να περιορίσει ή να απαγορεύει προσωρινά τη χρήση ή την πώληση του προϊόντος αυτού στην επικράτεια του, υπό την προϋπόθεση να πληροφορεί την Επιτροπή και τα άλλα κράτη μέλη για την ενέργειά του αυτή, προκειμένου να ληφθεί σχετική μια απόφαση.

21. Οι διατάξεις αυτές της οδηγίας 90/220 περιελήφθησαν στο μεγαλύτερο μέρος τους στον κανονισμό (ΕΚ) 258/97 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιανουαρίου 1997, σχετικά με τα νέα τρόφιμα και τα νέα συστατικά τροφίμων²¹.

22. Οι σχετικές με την επισήμανση απαιτήσεις του κανονισμού 258/97 εφαρμόζονται σε συγκεκριμένα προϊόντα, ανεξαρτήτως της ημερομηνίας διαθέσεώς τους στην αγορά (ήτοι τόσο πριν όσο και μετά την έναρξη ισχύος του εν λόγω κανονισμού)²².

23. Ο κανονισμός 1813/97, που εκδόθηκε προς τον σκοπό αυτόν, καταργήθηκε και

αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό 1139/98. Τον τελευταίο αυτόν κανονισμό, όπως έχει τροποποιηθεί, αφορά το προδικαστικό ερώτημα με το οποίο ζητείται να προσδιοριστεί το πεδίο εφαρμογής *rationae materiae* του εν λόγω κανονισμού.

24. Σε συνέχεια του κανονισμού 1813/97, ο κανονισμός 1139/98 εφαρμόζεται, όπως ορίζει το άρθρο του 1, παράγραφος 1, στα τρόφιμα και στα συστατικά τροφίμων τα οποία πρόκειται να διατεθούν αυτούσια στον τελικό καταναλωτή και τα οποία παράγονται, εξ ολοκλήρου ή εν μέρει, από γενετικώς τροποποιημένους σπόρους σόγιας που καλύπτονται από την απόφαση 96/281/ΕΚ ή από γενετικώς τροποποιημένο αραβόσιτο που καλύπτεται από την απόφαση 97/98/ΕΚ.

21 — ΕΕ L 43, σ. 1. Το πεδίο εφαρμογής του εν λόγω κανονισμού, όσον αφορά τα προβλεπόμενα προϊόντα, είναι ευρύτερο από αυτό της οδηγίας 90/220, δεδομένου ότι καλύπτει τόσο τα τρόφιμα και συστατικά τροφίμων που περιέχουν ΓΤΟ, κατά την έννοια της ως άνω οδηγίας, ή αποτελούμενα από τέτοιους οργανισμούς όσο και τα τρόφιμα και συστατικά τροφίμων που παράγονται από ΓΤΟ, αλλά δεν περιέχουν τέτοιους οργανισμούς (άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχεία α' και β').

22 — Αυτό προκύπτει από τον κανονισμό (ΕΚ) 1813/97 της Επιτροπής, της 19ης Σεπτεμβρίου 1997, σχετικά με την υποχρεωτική αναγραφή πληροφοριών επιπλέον των προβλεπόμενων στην οδηγία 79/112/ΕΟΚ επί της συσκευασίας ορισμένων ειδών διατροφής που παράγονται από ΓΤΟ (ΕΕ L 257, σ. 7). Ο εν λόγω κανονισμός εφαρμόζονταν στην επισήμανση τροφίμων ή συστατικών τροφίμων από γενετικώς τροποποιημένους σπόρους σόγιας, που καλύπτονται από την απόφαση της Επιτροπής, της 3ης Απριλίου 1996, σχετικά με τη διάθεση στην αγορά γενετικά τροποποιημένων σπόρων σόγιας (*Glycine max* L.) με αυξημένη ανοχή στο ζιζανιοκτόνο glyphosate, δυνάμει της οδηγίας 90/220/ΕΟΚ (ΕΕ L 107, σ. 10) ή από γενετικώς τροποποιημένο αραβόσιτο, που καλύπτονται από την απόφαση της Επιτροπής, της 23ης Ιανουαρίου 1997, για τη διάθεση στην αγορά γενετικώς τροποποιημένου αραβόσιτου (*Zea mays* L.) που έχει υποστεί συνδυασμένη τροποποίηση, η οποία τον εφοδιάζει με τις εντομοκτόνες ιδιότητες που προσδίδονται από το γονίδιο κωδικοποίησης της ενδοτεξίνης Bt και με αυξημένη ανοχή του ζιζανιοκτόνου γλυφοσινικού αμυνίου, δυνάμει της οδηγίας 90/220/ΕΟΚ (ΕΕ L 31, σ. 69).

25. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, του κανονισμού 1139/98 καθιερώνει την αρχή σύμφωνα με την οποία τα τρόφιμα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του εν λόγω κανονισμού υπόκεινται σε πρόσθετες ειδικές απαιτήσεις επισημάνσεως. Οι τελευταίες, οι οποίες ορίζονται στην παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου, αποσκοπούν στην ενημέρωση του καταναλωτή ως προς την προέλευση των συστατικών από τα οποία έχουν παρασκευαστεί τα εν λόγω τρόφιμα, χάρη στην αναγραφή (στον κατάλογο των συστατικών που προβλέπει η οδηγία 79/112 ή σε σχέση με τον κατάλογο αυτόν) της ενδείξεως «παράγεται από γενετικώς τροποποιημένη σόγια» ή «παράγεται από γενετικώς τροποποιημένο αραβόσιτο».

26. Εντούτοις, το άρθρο 2, παράγραφος 2, του ίδιου κανονισμού προβλέπει ότι ορισμένα τρόφιμα (παρά το γεγονός ότι παράγονται από τέτοιους ΓΤΟ) δεν υπόκεινται στις εν λόγω πρόσθετες ειδικές απαιτήσεις επισημάνσεως αν, λόγω της επεξεργασίας που υπέστησαν, δεν περιέχουν τελικώς ούτε πρωτεΐνες ούτε DNA προερχόμενα από γενετική τροποποίηση²³.

27. Ο κανονισμός 49/2000, ο οποίος τροποποίησε τον κανονισμό 1139/98, προσέθεσε ακόμη μια περίπτωση (αντίθετη προς την προαναφερθείσα) στην οποία δεν εφαρμόζονται οι εν λόγω πρόσθετες απαιτήσεις επισημάνσεως. Η περίπτωση αυτή αναφέρεται στο άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί. Αυτή την περίπτωση ειδικότερα αφορά το προδικαστικό ερώτημα.

28. Πρόκειται για την περίπτωση κατά την οποία υλικό που έχει παραχθεί από τους ΓΤΟ του άρθρου 1, παράγραφος 1, του κανονισμού 1139/98, ενδεχομένως μαζί με υλικό προερχόμενο από άλλους γενετικώς τροποποιημένους οργανισμούς (το οποίο έχει διατεθεί στην αγορά δυνάμει του κανονισμού 258/97), απαντά σε συστατικά τροφίμων ή σε τρόφιμα αποτελούμενα από ένα μόνο συστατικό σε μικρές ποσότητες (που δεν υπερβαίνουν το 1% επί ενός

εκάστου των συστατικών ή επί προϊόντος που αποτελείται από ένα μόνο συστατικό), αρκεί η παρουσία του εν λόγω υλικού να είναι τυχαία.

29. Όπως αναφέρεται στην τέταρτη και όγδοη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 49/2000, το φαινόμενο αυτό της τυχαίας προσμείξεως μπορεί να ανακύψει κατά τα στάδια της καλλιέργειας, της συγκομιδής, της μεταφοράς, της αποθηκείσεως ή της μεταποίησεως των συστατικών ή των τροφίμων, ήτοι καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας παραγωγής.

30. Το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, διευκρίνιζε ότι «ως απόδειξη του ότι η παρουσία του υλικού είναι τυχαία, οι επιχειρήσεις πρέπει να είναι σε θέση να πείσουν βάσει στοιχείων τις αρμόδιες αρχές ότι έλαβαν τα κατάλληλα μέτρα ώστε να αποφύγουν να χρησιμοποιήσουν ως πηγή [ΓΤΟ] (ή προϊόντα αυτών) του προηγούμενου εδαφίου».

31. Με άλλα λόγια, στην περίπτωση αυτή, τα εν λόγω συστατικά και τρόφιμα εθεωρείτο ότι δεν είχαν παραχθεί από ΓΤΟ, με αποτέλεσμα να μην είναι αναγκαία η αναγραφή της σχετικής ενδείξεως στην επισήμανσή τους.

23 — Η πρόβλεψη αυτή εξηγείται από το γεγονός ότι οι πρωτεΐνες ή το DNA που προκύπτουν από γενετική τροποποίηση ενδέχεται να έχουν καταστραφεί κατά τα διαδοχικά στάδια της επεξεργασίας (βλ. δέκατη έβδομη αιτιολογική σκέψη του εν λόγω κανονισμού).

32. Σε χρόνο μεταγενέστερο της κρίσιμης για τη διαφορά της κύριας δίκης ημερομηνίας, το ανώτατο ανεκτό όριο του 1% —που προβλέπεται από το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί— μειώθηκε στο 0,9%²⁴.

34. Με την προσβαλλόμενη απόφαση, προστέθηκαν στο άρθρο 4, πρώτο εδάφιο, της ως άνω αποφάσεως 500/1994 οι ακόλουθες διατάξεις: «Σε όλες τις περιπτώσεις, αποκλείεται η χρησιμοποίηση προϊόντων προερχόμενων από [ΓΤΟ], εκτός αν προβλέπεται από τον κανονισμό (ΕΚ) 49/2000». Αυτές οι διατάξεις βρίσκονται στο κέντρο της διαφοράς της κύριας δίκης.

B — Η εθνική νομοθεσία

33. Η υπ' αρ. 500 απόφαση του Υπουργού Υγείας, της 6ης Απριλίου 1994²⁵, το οποίο έχει ως αντικείμενο, μεταξύ άλλων, τη μεταφορά της οδηγίας 91/321, προβλέπει, στο άρθρο του 4, πρώτο εδάφιο, ότι «οι βρεφικές τροφές πρέπει να παράγονται από πηγές πρωτεϊνών που ορίζονται στα παραρτήματα της [αποφάσεως] και σύμφωνα με τις προδιαγραφές που περιέχονται σε αυτά, καθώς και από άλλα συστατικά τροφίμων, των οποίων η προσαρμογή στην ειδική διατροφή των βρεφών από τη γέννηση πρέπει να επιβεβαιώνεται από γενικώς αποδεκτά επιστημονικά δεδομένα».

24 — Αυτό προκύπτει από τον κανονισμό (ΕΚ) 1829/2003 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, για τα γενετικά τροποποιημένα τρόφιμα και ζωοτροφές (ΕΕ L 268, σ. 1). Ο κανονισμός αυτός (ο οποίος καταργεί τον κανονισμό 1139/98, καθώς και τον κανονισμό 49/2000) διευκρινίζει, στο άρθρο του 12, παράγραφος 2, ότι οι ειδικές απαιτήσεις επισημάνσεως δεν εφαρμόζονται στα τρόφιμα που περιέχουν υλικό το οποίο περιέχει ΓΤΟ σε ποσοστό όχι μεγαλύτερο από 0,9% για κάθε μεμονωμένο συστατικό, εφόσον η παρουσία αυτή είναι τυχαία ή τεχνικά αναπόφευκτη. Η παράγραφος 4 του εν λόγω άρθρου προσθέτει ότι μπορούν να καθορισθούν χαμηλότερα όρια, λαμβανομένης υπόψη της επιστημονικής και τεχνολογικής προόδου.

25 — *GLUR* n° 189, της 13ης Αυγούστου 1994, σ. 3 (στο εξής: η απόφαση 500/1994).

II — Τα πραγματικά περιστατικά και η κύρια δίκη

35. Αμέσως μόλις τέθηκε σε ισχύ η προσβαλλόμενη απόφαση προσβλήθηκε με αίτηση ακυρώσεως των διατάξεων της περί συμπληρώσεως του άρθρου 4, πρώτο εδάφιο, της αποφάσεως 500/1994.

36. Η εν λόγω αίτηση ακυρώσεως ασκήθηκε από το Coordinamento delle associazioni per la difesa dell'ambiente e dei diritti degli utenti e consumatori (ένωση σωματείων για την προστασία του περιβάλλοντος και των δικαιωμάτων των χρηστών και των καταναλωτών)²⁶. Η ένωση αυτή ισχυρίστηκε ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ήταν παράνομη καθόσον, με το να παραπέμπει στην εφαρμογή του κανονισμού 49/2000, επέτρεπε να περιέχουν οι βρεφικές τροφές υλικό προερχόμενο από ΓΤΟ σε ποσοστό 1%, χωρίς να περιλαμβάνουν στην επισήμανσή τους τη σχετική ένδειξη.

26 — Στο εξής: Codacons.

37. Με απόφαση της 14ης Μαΐου 2002, το Tribunale amministrativo regionale del Lazio ακύρωσε τις επίδικες διατάξεις της προ-σβαλλομένης αποφάσεως μόνον καθό μέρος εισήγαγαν, σύμφωνα με την άποψη του δικαστηρίου, παρέκκλιση από τους ειδικούς κανόνες επισημάνσεως των παρασκευασμάτων για βρέφη και των παρασκευασμάτων δεύτερης βρεφικής ηλικίας, καθόσον, σε περίπτωση τυχαίας προσμείξεως, για τα προϊόντα αυτά δεν υπήρχε υποχρέωση αναφοράς στην επισημάνσή τους της παρουσίας υλικού προερχόμενου από ΓΤΟ σε ποσοστό 1 %²⁷.

38. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έκρινε σχε-τικώς ότι τα παρασκευάσματα για βρέφη και τα παρασκευάσματα δεύτερης βρεφικής ηλικίας υπόκεινται σε ειδικό καθεστώς επισημάνσεως (οριζόμενο από τις οδηγίες 91/321 και 96/5), το οποίο διαφέρει από το γενικό καθεστώς που εισάγει η οδηγία 79/112, στην οποία παραπέμπει ο κανονι-σμός 49/2000, με αποτέλεσμα η απαλλαγή από την υποχρέωση επισημάνσεως που προβλέπει ο κανονισμός αυτός, σε περι-πτωση τυχαίας προσμείξεως που δεν υπερ-βαίνει το 1 %, να μην εφαρμόζεται στα προϊόντα που προορίζονται για τα βρέφη και για τα μικρά παιδιά.

39. Το Ministero della Salute (ιταλικό υπουργείο Υγείας) προσέβαλε την απόφαση αυτή ενώπιον του Consiglio di Stato. Από

την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι το ένδικο μέσο αφορά αποκλειστικώς το κεφάλαιο της αποφάσεως που ακύρωσε τις επίδικες εθνικές διατάξεις.

40. Προς στήριξη του ως άνω ενδίκου μέσου, το Ministero della Salute ισχυρίστηκε ότι καμία από τις οδηγίες για τις βρεφικές τροφές δεν περιλαμβάνει κανόνες σχετικούς με την ένδειξη της επισημάνσεως περί παρουσίας. Μόνον ο κανονισμός 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, προβλέπει σχετικές διατάξεις. Επομένως, οι κανόνες περί επιση-μάνσεως, που περιλαμβάνονται στο άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του εν λόγω κανονισμού, είναι εφαρμοστέοι στα παρα-σκευάσματα για βρέφη.

41. Η Associazione Italiana Industrie Pro-dotti Alimentari (AIIPA) (ένωση ιταλικών βιομηχανιών τροφίμων) παρενέβη υπέρ του Ministero della Salute. Η Adusbef και η Federconsumatori παρενέβησαν επίσης υπέρ της Codacons.

III — Το προδικαστικό ερώτημα

42. Αφού έλαβε υπόψη τα επιχειρήματα των διαδίκων, το Consiglio di Stato αποφάσισε

27 — Αντιθέτως, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έκρινε νόμιμες τις επίδικες διατάξεις κατά το μέρος που επέτρεπαν την παρουσία στις τροφές για βρέφη και μικρά παιδιά υλικού προερχόμενου από ΓΤΟ σε ποσοστό που δεν υπερβαίνει το 1 %, λόγω τυχαίας προσμείξεως.

να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Πρέπει η διάταξη του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΚ) 1139/98, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 1 του κανονισμού (ΕΚ) 49/2000, να εφαρμόζεται και στα τρόφιμα για βρέφη και παιδιά έως τριών ετών και, ειδικότερα, είναι υποχρεωτική ή όχι η αναγραφή στην επισήμανση των προϊόντων αυτών της τυχαίας προσμείξεως με υλικό προερχόμενο από ΓΤΟ σε ποσοστό που δεν υπερβαίνει το 1%;»

43. Με το ερώτημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, εάν οι διατάξεις του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι πρέπει να εφαρμόζονται στα τρόφιμα που προορίζονται για τα βρέφη και τα μικρά παιδιά.

IV — Ανάλυση

44. Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο εν λόγω προδικαστικό ερώτημα, θα εξετάσουμε, πρώτον, τη διατύπωση του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροπο-

ποιηθεί, δεύτερον, τη γενική οικονομία του εν λόγω κανονισμού σε συνδυασμό με το σύνολο της κοινοτικής νομοθεσίας περί επισημάνσεως των τροφίμων, στο πλαίσιο του οποίου εντάσσεται ο κανονισμός αυτός, τρίτον, τους σκοπούς που επιδιώκει ο εν λόγω κανονισμός και, τέταρτον, τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την αρχή της προλήψεως.

A — Η διατύπωση του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί

45. Υπενθυμίζω ότι το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', πρώτη περίοδος του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, προβλέπει ότι «[γ]ια τα συγκεκριμένα τρόφιμα δεν ισχύουν οι απαιτήσεις ειδικής πρόσθετης επισήμανσης [...], όταν υλικό που έχει παραχθεί από τους [ΓΤΟ] του άρθρου 1, παράγραφος 1, μαζί με τυχόν άλλο υλικό διακινούμενο στην αγορά δυνάμει του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 258/97 και προερχόμενο από άλλους [ΓΤΟ], απαντά σε συστατικά τροφίμων τους ή σε τρόφιμα ενός μόνο συστατικού σε ποσοστό όχι μεγαλύτερο από 1 % επί ενός εκάστου των συστατικών ή επί προϊόντος που αποτελείται από ένα μόνο συστατικό, αρκεί η παρουσία του εν λόγω υλικού να είναι τυχαία²⁸».

²⁸ — Η υπογράμμιση δική μου.

46. Τα συγκεκριμένα τρόφιμα στα οποία αναφέρονται οι ως άνω διατάξεις ορίζονται στο άρθρο 1, παράγραφος 1, του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, ως «τα τρόφιμα και τα συστατικά τροφίμων τα οποία πρόκειται να διατεθούν αυτούσια στον τελικό καταναλωτή ή στις μονάδες ομαδικής εστίασης και τα οποία παράγονται, εξ ολοκλήρου ή εν μέρει, από γενετικώς τροποποιημένους σπόρους σόγιας που καλύπτονται από την απόφαση 96/281/EK ή από γενετικώς τροποποιημένο αραβόσιτο που καλύπτεται από την απόφαση 97/98/EK».

47. Ο ορισμός αυτός δεν βασίζεται σε κανένα κριτήριο σχετικό με την ηλικία ή τον βαθμό αναπτύξεως ή την υγεία του τελικού καταναλωτή. Επομένως, για την εφαρμογή του άρθρου 2, παράγραφος 2, του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, είναι αδιάφορο αν τα τρόφιμα αυτά προορίζονται για βρέφη ή για μικρά παιδιά.

48. Συνεπώς, είναι αναγκαία η διαπίστωση ότι από κανένα σημείο του κειμένου των διατάξεων αυτών δεν απαγορεύεται η εφαρμογή του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, στα τρόφιμα που προορίζονται να διατεθούν αυτούσια στα βρέφη και στα μικρά παιδιά, αν υποτεθεί ότι παράγονται, εξ ολοκλήρου ή εν μέρει, από τους ΓΤΟ που αναφέρονται στις αποφάσεις 96/281 και 97/98.

49. Κατά την άποψή μου, η διαπίστωση αυτή δεν αναιρείται από τη γενική οικονομία του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί.

B — Η γενική οικονομία του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί

50. Κανένα σημείο των κανονισμών 1139/98 και 49/2000 δεν αφήνει να εννοηθεί ότι τα τρόφιμα που προορίζονται για βρέφη ή για μικρά παιδιά εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής των εν λόγω κανονισμών ή, τουλάχιστον, από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί.

51. Βεβαίως, το άρθρο 2, παράγραφος 4, του κανονισμού 1139/98 (το οποίο δεν τροποποιήθηκε από τον κανονισμό 49/2000) προβλέπει ότι «[τ]ο παρόν άρθρο [ιδίως η παράγραφος 2, στοιχείο β'] εφαρμόζεται με την επιφύλαξη των λοιπών απαιτήσεων της κοινοτικής νομοθεσίας σχετικά με την επισημάνση των τροφίμων».

52. Η διατύπωση αυτή σημαίνει ότι οι *ειδικοί* κανόνες επισημάνσεως των τροφίμων που προβλέπονται στο άρθρο 2 του κανονι-

σμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, εφαρμόζονται στα τρόφιμα που καλύπτονται από τον εν λόγω κανονισμό, υπό την προϋπόθεση ότι δεν παραγνωρίζονται ή δεν θίγεται η εφαρμογή άλλων κανόνων που ισχύουν σχετικά, και ιδίως άλλων ειδικών κανόνων²⁹, όπως αυτοί που αφορούν τα τρόφιμα που προορίζονται για τα βρέφη και τα μικρά παιδιά.

53. Εντούτοις, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η εφαρμογή των κανόνων επισημάνσεως του άρθρου 2 του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, δεν παραγνωρίζει ούτε θίγει την εφαρμογή των κανόνων που προβλέπουν οι οδηγίες 91/321 και 96/5, για την επισημάνση των τροφίμων που προορίζονται για βρέφη και μικρά παιδιά.

54. Πράγματι, όπως ορθώς επισήμαναν το Ministero della Salute και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ούτε η οδηγία 91/321 ούτε η οδηγία 96/5 περιέχουν

διατάξεις που να απαιτούν την αναγραφή, στην επισήμανση των τροφίμων που προορίζονται για βρέφη και μικρά παιδιά, ενδειξεως σχετικής με την παρουσία στα τρόφιμα αυτά υλικού προερχόμενου από ΓΤΟ ή ενδειξεως ότι τα τρόφιμα αυτά έχουν παραχθεί από τέτοιο υλικό³⁰.

55. Κατά την άποψή μου, πάντως, η απουσία σχετικών διατάξεων δεν οφείλεται στο ότι οι οδηγίες αυτές απαγορεύουν σε κάθε περίπτωση την παρουσία στις ως άνω τροφές υλικού προερχόμενου από ΓΤΟ έτσι ώστε να μη χρειάζεται να προβλεφθεί οποιαδήποτε σχετική απαίτηση επισημάνσεως.

56. Πράγματι, τόσο η οδηγία 91/321 όσο και η οδηγία 96/5 περιορίζονται στην πρόβλεψη, στο άρθρο τους 5, ότι μόνον ορισμένες ουσίες, προσαρμοσμένες στην ειδική διατροφή των βρεφών ή των μικρών παιδιών, μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην παρασκευή των τροφών που προορίζονται για αυτά. Προς τον σκοπό αυτόν, προβλέφθηκε απλώς ότι τα κριτήρια καθαρότητας για τις

29 — Αυτό ισχύει αναγκαστικά όσον αφορά τους γενικούς κανόνες επισημάνσεως των τροφίμων, που προβλέψε η οδηγία 79/112 και στη συνέχεια η οδηγία 2000/13. Συγκεκριμένα, οι υποχρεωτικές ενδείξεις που ορίζει το άρθρο 2 του κανονισμού 1139/98 (για την επισήμανση των τροφίμων που προέρχονται από ΓΤΟ) περιορίζονται στη συμπλήρωση των ενδείξεων που προβλέψαν οι δύο αυτές οδηγίες, σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, των εν λόγω οδηγιών (βλ. σημεία 8 έως 10 των ανώτερων προτάσεων). Επομένως, είναι προφανές ότι μία εξαίρεση από αυτή την πρόσθετη απαίτηση επισημάνσεως [κατ'εφαρμογή του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί] ουδαμώς θίγει την εφαρμογή των γενικών κανόνων επισημάνσεως των τροφίμων που προβλέψαν διαδοχικά οι οδηγίες 79/112 και 2000/13.

30 — Αν και οι εν λόγω οδηγίες επιβάλλουν ορισμένες υποχρεωτικές ενδείξεις στην επισήμανση των τροφών για βρέφη και μικρά παιδιά, οι ενδείξεις αυτές δεν έχουν τον ίδιο χαρακτήρα με τις επιβαλλόμενες του κανονισμού 1139/98. Πράγματι, όπως εξέθεσα ήδη στα σημεία 16 και 17 των ανώτερων προτάσεων, οι υποχρεωτικές ενδείξεις που προβλέπουν οι ίδιες οδηγίες σχετίζονται, επί παραδείγματι, με την περιεκτικότητα σε βιταμίνες, πρωτεΐνες, λιπίδια, υδατάνθρακες, με τη θρεπτική τους αξία ή με τον τρόπο χρήσεως των εν λόγω τροφών. Οι ενδείξεις αυτές δεν αφορούν την παρουσία υλικού προερχόμενου από ΓΤΟ. Εξάλλου, οι διάφορες υποχρεωτικές ενδείξεις (που προβλέπονται, αφενός, από την οδηγία 91/321 ή από την οδηγία 96/5 και, αφετέρου, από τον κανονισμό 1139/98), δεδομένου ότι δεν είναι ασύμβατες μεταξύ τους, μπορούν να αναγράφονται σωρευτικά.

ουσίες αυτές θα καθορίζονταν αργότερα. Κατά την ίδια λογική, οι εν λόγω οδηγίες περιορίζονται στην πρόβλεψη, στο άρθρο τους 6, ότι οι εν λόγω τροφές δεν πρέπει να περιέχουν καμιά ουσία σε ποσότητα τέτοια που να θέτει σε κίνδυνο την υγεία των βρεφών και των μικρών παιδιών. Στο άρθρο αυτό προβλέπεται επίσης ότι τα απαραίτητα μέγιστα επίπεδα κάθε ουσίας θα καθοριστούν αργότερα.

91/321 και 96/5 ως προς την έκταση της υποχρέωσης αναφοράς, στην επισήμανση των τροφών για βρέφη και μικρά παιδιά, της παρουσίας ΓΤΟ ή υλικού προερχόμενου από τέτοιους οργανισμούς. Το μόνο συμπέρασμα που μπορεί να συναχθεί από τη σιωπή αυτή είναι ότι οι εν λόγω οδηγίες δεν επιβάλλουν καμιά τέτοιας φύσεως ειδική υποχρέωση επισήμανσεως.

57. Από τις διατάξεις αυτές δεν μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι απαγορεύεται οι τροφές για βρέφη και μικρά παιδιά να παρουσιάζουν το παραμικρό, έστω και αμελητέο, ίχνος υλικού προερχόμενου από ΓΤΟ.

60. Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι η δυνατότητα εξαιρέσεως —βάσει του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί— από την ειδική υποχρέωση αναγραφής στην επισήμανση της παρουσίας (σε ορισμένες τροφές) υλικού προερχόμενου από ΓΤΟ δεν έχει, στην πραγματικότητα, καμιά επίδραση στην εφαρμογή των ειδικών κανόνων επισήμανσεως που προβλέπουν οι οδηγίες 91/321 και 96/5.

58. Εξάλλου, μέχρι σήμερα, αντιθέτως προς όσα ισχύουν για τα φυτοφάρμακα³¹, κανένα μέγιστο επίπεδο δεν έχει καθορισθεί βάσει του άρθρου 6 των οδηγιών 91/321 και 96/5, προκειμένου να περιορισθεί η παρουσία υλικού προερχόμενου από ΓΤΟ στα τρόφιμα που προορίζονται ειδικώς για βρέφη και μικρά παιδιά.

59. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω σκέψεων πρέπει να ερμηνευθεί η σιωπή των οδηγιών

61. Επιπλέον, αντιθέτως προς όσα φαίνεται να απονοεί η Codacons, το γεγονός ότι το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, εισάγει παρέκκλιση από την ειδική υποχρέωση επισήμανσεως (που προβλέπεται στην παράγραφο 1 και εξειδικεύεται στην παράγραφο 3, του ίδιου άρθρου) και πρέπει, κατά συνέπεια, να ερμηνεύεται στενώς, δεν σημαίνει ότι πρέπει, βάσει του επιχειρήματος αυτού και μόνον, να εξαιρεθούν οι τροφές για βρέφη και μικρά παιδιά από το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων αυτών που εισάγουν παρέκκλιση.

31 — Βλ. σημείο 18 των ανά χείρας προτάσεων.

62. Το αντίθετο θα είχε ως αποτέλεσμα να προστεθούν επιπλέον διατάξεις στο άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', πρώτο εδάφιο, του εν λόγω κανονισμού. Πράγματι, όπως τόνισα προηγουμένως, το εν λόγω άρθρο προβλέπει ρητώς ότι εφαρμόζεται στα «συγκεκριμένα τρόφιμα». Όπως, όμως, είδαμε επίσης, η φράση αυτή, εμμέσως πλην σαφώς, τις τροφές για βρέφη και μικρά παιδιά (στην περίπτωση, θυμίζουμε, που οι τροφές αυτές έχουν παραχθεί από ΓΤΟ που αναφέρονται στις αποφάσεις 96/281 και 97/98). Ο αποκλεισμός των τροφών αυτών από το πεδίο εφαρμογής του εν λόγω άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', θα είχε μάλλον νομοθετικό παρά ερμηνευτικό απλώς χαρακτήρα.

63. Επομένως, φρονώ ότι η γενική οικονομία του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, δεν κωλύει την εφαρμογή του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του εν λόγω κανονισμού στα τρόφιμα που προορίζονται για βρέφη και μικρά παιδιά.

64. Κατά την άποψή μου, το συμπέρασμα αυτό επιβάλλεται και από την εξέταση των επιδιωκόμενων με τον εν λόγω κανονισμό σκοπών.

Γ — Οι σκοποί του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί

65. Όπως επισήμανε το Δικαστήριο με την απόφαση της 12ης Ιουνίου 2003, Glawisch-nig, ο κανονισμός 1139/98 επιδιώκει διττό σκοπό³².

66. Αφενός, σύμφωνα με την τέταρτη αιτιολογική του σκέψη, ο κανονισμός αποσκοπεί στην εξάλειψη των δυνητικών εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία των τροφίμων και συστατικών τροφίμων που παράγονται από ΓΤΟ, τα οποία μπορούν να προκύψουν από τις διαφορές μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών σχετικά με την επισήμανση των προϊόντων αυτών. Αφετέρου, σύμφωνα με την ένατη αιτιολογική του σκέψη, ο ίδιος κανονισμός αποσκοπεί στην ενημέρωση του τελικού καταναλωτή σχετικά με κάθε τροφικό χαρακτηριστικό ή ιδιότητα, που έχουν ως αποτέλεσμα το τρόφιμο αυτό να μην μπορεί να θεωρηθεί ισοδύναμο με τα αντίστοιχα συμβατικά, καθόσον έχει παρασκευαστεί από ΓΤΟ.

67. Η επιδίωξη του διττού αυτού σκοπού μεταφράζεται στη θέσπιση ενιαίων κανόνων ως προς την επισήμανση των τροφίμων και των συστατικών τους που παρασκευάζονται από ορισμένους ΓΤΟ (οι οποίοι διατέθηκαν στην αγορά δυνάμει των αποφάσεων 96/281 και 97/98). Σύμφωνα με την λογική αυτή, η δωδέκατη αιτιολογική σκέψη του κανονι-

³² — C-316/01, Συλλογή 2003, σ. I-5995, σκέψη 30. Βλ., συναφώς, το σημείο 32 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα Tizzano στην ίδια υπόθεση.

σμού 1139/98 επισημαίνει ότι οι απαιτήσεις επισημάνσεως δεν θα είναι επαχθείς πέραν του αναγκαίου ορίου αλλά, ταυτόχρονα, θα είναι αρκετά λεπτομερείς, ώστε να παρέχουν στον καταναλωτή τις πληροφορίες που χρειάζεται.

του νομοθέτη να συμβιβάζει τα διάφορα εμπλεκόμενα συμφέροντα πρέπει να καθοριστεί το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί.

68. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται ο κανονισμός 49/2000, ο οποίος τροποποίησε τον κανονισμό 1139/98. Όπως και ο 1139/98, επιχειρεί να συμβιβάζει τα διάφορα εμπλεκόμενα συμφέροντα, ήτοι τα συμφέροντα των επιχειρήσεων και τα συμφέροντα των καταναλωτών.

71. Όσον αφορά τις επιχειρήσεις, εξυπακούεται ότι έχουν κάθε συμφέρον να θεωρηθεί το ως άνω άρθρο ως εφαρμοζόμενο στις τροφές για βρέφη και μικρά παιδιά.

69. Συγκεκριμένα, προβλέποντας ότι μπορεί να υπάρξει παρέκκλιση από τις ειδικές απαιτήσεις επισημάνσεως που επιβάλλει ο κανονισμός 1139/98, σε περίπτωση τυχαίας προσμειξεως με ΓΤΟ σε ποσοστό που δεν υπερβαίνει το 1%, ο κανονισμός 49/2000 εκφράζει τη μέριμνα του κοινοτικού νομοθέτη να λάβει υπόψη τις προσπάθειες των επιχειρήσεων να αποφεύγουν ορισμένους ΓΤΟ ως πρώτη ύλη των προϊόντων που παρασκευάζουν, διασφαλίζοντας στο μέτρο του δυνατού το νόμιμο συμφέρον πληροφόρησης των καταναλωτών.

72. Πράγματι, κάθε ένδειξη στην επισήμανση που θα έκανε αναφορά σε ΓΤΟ ενέχει με μεγάλη πιθανότητα τον κίνδυνο να προκαλέσει στον νου των πελατών ενστικτώδη αντίδραση απορρίψεως, δεδομένου ότι τα εν λόγω τρόφιμα απευθύνονται σε αυτή την ιδιαίτερη κατηγορία του πληθυσμού. Το ίδιο ισχύει πιθανώς και στην περίπτωση της αναφοράς, επί της επισημάνσεως, ότι η παρουσία στα εν λόγω τρόφιμα υλικού προερχόμενου από τέτοιους οργανισμούς είναι καθαρώς τυχαία και περιορίζεται σε ποσοστά όχι ανώτερα του 1%.

70. Υπό το πρίσμα, ακριβώς, του διττού αυτού σκοπού και της σχετικής μέριμνας

73. Η επιβολή στις επιχειρήσεις υποχρέωσης τέτοιου είδους επισημάνσεως, σε περίπτωση τυχαίας προσμειξεως στα ως άνω επίπεδα, θα αντέβαινε προφανώς στα συμφέροντά τους, πολλώ μάλλον όταν, ακριβώς στην περίπτωση αυτή, οι επιχειρήσεις έχουν επιδείξει ιδιαίτερη επιμέλεια προκειμένου να

αποφύγουν τέτοια πρόσμειξη. Η επιβολή μιας τέτοιας υποχρέωσης θα έτεινε επίσης στον περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των τροφών για βρέφη και μικρά παιδιά.

74. Όσον αφορά τους καταναλωτές, αντιθέτως, η προστασία των συμφερόντων τους συνηγορεί υπέρ της υπάρξεως ενισχυμένης υποχρέωσης επισημάνσεως των τροφών για βρέφη και μικρά παιδιά, επιβαλλομένης ακόμη και στην περίπτωση της τυχαίας και περιορισμένης προσμείξεως.

75. Τούτου δοθέντος, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το αληθές νόημα της υποχρέωσης πληροφόρησης ή επισημάνσεως που επιβάλλει ο κοινοτικός νομοθέτης προκειμένου να εκτιμηθεί με ακρίβεια το πεδίο εφαρμογής της.

76. Η υποχρέωση αυτή αποσκοπεί στο να παρέχει στους καταναλωτές τη δυνατότητα να επιλέγουν ένα προϊόν αντί άλλου με πλήρη επίγνωση, ήτοι κατά τρόπον ώστε να μην παραπλανώνται ως προς τα χαρακτηριστικά των προϊόντων που τους προτείνονται.

77. Έτσι, στην υπό κρίση περίπτωση, πρέπει να εξεταστεί εάν η απουσία, επί της επισημάνσεως των τροφών για βρέφη και μικρά παιδιά, κάθε αναφοράς στην παρουσία ορισμένων ΓΤΟ (των οποίων έχει επιτραπεί η διάθεση στην αγορά) μπορεί να παραπλανήσει τους καταναλωτές, δεδομένου ότι η παρουσία αυτή περιορίζεται σε ποσοστά όχι ανώτερα του 1 %.

78. Κατά πάγια νομολογία, προκειμένου να κριθεί αν μία ονομασία, ένα σήμα ή μία διαφημιστική ένδειξη της επισημάνσεως δημιουργούν κίνδυνο παραπλάνησεως του αγοραστή, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η τεκμαιρόμενη προσδοκία του μέσου καταναλωτή, που έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος³³.

79. Κατά την άποψή μου, η νομολογία αυτή ισχύει και για περιπτώσεις όπως η κρινόμενη στην κύρια δίκη, στην οποία εξετάζεται ο παραπλανητικός χαρακτήρας μιας επισημάνσεως λόγω του ότι δεν περιλαμβάνει ορισμένες ενδείξεις.

80. Έτσι, το ερώτημα που τίθεται είναι αν ο μέσος καταναλωτής, που έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσε-

33 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 6ης Ιουλίου 1995, C-470/93, Mars (Συλλογή 1995, σ. I-1923, σκέψη 24), της 16ης Ιουλίου 1998, C-210/96, Gut Springenheide και Tusky (Συλλογή 1998, σ. I-4657, σκέψη 31), της 28ης Ιανουαρίου 1999, C-303/97, Sektkellerei Kessler (Συλλογή 1999, σ. I-513, σκέψη 36), και της 4ης Απριλίου 2000, C-465/98, Darbo (Συλλογή 2000, σ. I-2297, σκέψη 20).

κτικός και ενημερωμένος, μπορεί να προβλέψει την παρουσία στις τροφές για βρέφη και μικρά παιδιά υλικού προερχόμενου από ορισμένους ΓΤΟ (των οποίων επιτρέπεται η διάθεση στην αγορά), σε ποσοστό που περιορίζεται στο 1 %, λόγω τυχαίας προσμείξεως.

μέσο καταναλωτή που έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος. Μπορούμε, επίσης, να υποθέσουμε ότι ο μέσος αυτός καταναλωτής προβλέπει ότι οι τροφές για βρέφη και μικρά παιδιά δεν είναι απολύτως αγνές ή απαλλαγμένες από οποιαδήποτε ξένη ουσία, παρά τις προσπάθειες που ενδεχομένως γίνονται από τις επιχειρήσεις προκειμένου να αποφεύγεται η παρουσία υλικού προερχόμενου από τέτοιους οργανισμούς στα προϊόντα αυτά.

81. Κατά την άποψή μου, μπορούμε, πράγματι, να υποθέσουμε κάτι τέτοιο. Είναι αληθές ότι η μόλυνση του περιβάλλοντος με ΓΤΟ αποτελεί ευρέως γνωστό φαινόμενο, το οποίο διαπιστώνεται τακτικά από τα μέσα μαζικής ενημερώσεως. Εξάλλου, αυτό ακριβώς το φαινόμενο οδήγησε τον κοινοτικό νομοθέτη στο να περιορίσει σημαντικά τη σκόπιμη ελευθέρωση τέτοιων οργανισμών στο περιβάλλον, εξαρτώντας την από διάφορες προϋποθέσεις στο πλαίσιο μιας αυστηρής διαδικασίας. Συναφώς, τόσο η οδηγία 90/220 όσο και η οδηγία 2001/18 υπενθυμίζουν ότι «οι ζώντες οργανισμοί που ελευθερώνονται στο περιβάλλον σε μεγάλες ή μικρές ποσότητες, είτε για πειραματικούς σκοπούς είτε ως εμπορικά προϊόντα, είναι δυνατό να αναπαραχθούν στο περιβάλλον και να διασχίσουν εθνικά σύνορα, θίγοντας με τον τρόπο αυτό τα άλλα κράτη ³⁴».

82. Επομένως, η μόλυνση του περιβάλλοντος από ΓΤΟ συνιστά μια πραγματικότητα που δύσκολα μπορεί να αγνοηθεί από τον

83. Έτσι, αν υποθεθεί ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, κάποιοι καταναλωτές μπορεί να αγνοούν την πραγματικότητα αυτή και να παραπλανώνται εκ του γεγονότος αυτού από την απουσία οποιασδήποτε ενδείξεως αναφερόμενης σε ΓΤΟ, ο κίνδυνος παραμένει πολύ μικρός και δεν μπορεί, κατά συνέπεια, να δικαιολογήσει παρεμπόδιση στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων όπως αυτή που θα ανέκυπτε από την υποχρέωση σχετικής αναφοράς στην επισήμανση του προϊόντος, εφόσον η εν λόγω πρόσμειξη είναι τυχαία και περιορίζεται στο 1 % ³⁵.

84. Το συμπέρασμα αυτό επιβάλλεται πολλώ μάλλον από το γεγονός ότι η παρουσία υλικού προερχόμενου από ΓΤΟ, πέραν του ότι είναι τυχαία, περιορίζεται σε

34 — Βλ. δεύτερη και τέταρτη, αντιστοίχως, αιτιολογική σκέψη των ως άνω οδηγιών.

35 — Βλ. συναφώς, μεταξύ άλλων, την απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 1990, C-238/89, Pail (Συλλογή 1990, σ. I-4827, σκέψη 19), την προπαρατεθείσα Mars (σκέψη 19), την απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 1995, C-51/94, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Συλλογή 1995, σ. I-3599, σκέψη 34), και την προπαρατεθείσα Darbo (σκέψη 28).

επίπεδα που δεν υπερβαίνουν το 1% και έτσι, ακόμη και αν υποθεθεί ότι υπάρχει πλάνη, αυτή δεν αφορά κάποιο βασικό στοιχείο ή ουσιώδες χαρακτηριστικό των εν λόγω τροφίμων³⁶.

παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού αυτού, σε τροφές για βρέφη και μικρά παιδιά. Πολλώ μάλλον όταν, όπως είδαμε, ο σκοπός αυτός πληροφώρησεως του καταναλωτή χρειάζεται να συμβιβαστεί με έναν άλλον σκοπό, τον οποίον επίσης επιδιώκει ο ίδιος κανονισμός, αυτόν της διευκόλυνσης της ελεύθερης κυκλοφορίας των τροφίμων.

85. Κατά τα λοιπά, μπορεί κάποιος να αναρωτηθεί αν η αναγραφή στην επισήμανση ενδείξεων όπως «παράγεται από γενετικώς τροποποιημένη σόγια» ή «παράγεται από γενετικώς τροποποιημένο αραβόσιτο», σύμφωνα με τον κανονισμό 1139/98, μπορεί μάλλον να παραπλανήσει τον καταναλωτή παρά να τον πληροφώρησει κατά τρόπο αντικειμενικό για τα χαρακτηριστικά των τροφίμων που του προτείνονται. Πράγματι, μία τέτοια αναφορά μπορεί να δώσει την εντύπωση ότι τα εν λόγω τρόφιμα παρασκευάστηκαν σκοπίμως από ΓΤΟ και ότι περιέχουν σε σημαντικό βαθμό στοιχεία που προέρχονται από τέτοιους οργανισμούς. Δεν θα συνέτρεχε, ωστόσο, κάτι τέτοιο στην περίπτωση —που προβλέπεται από το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί— τυχαίας προσμείξεως, περιοριζόμενης σε ποσοστά που δεν υπερβαίνουν το 1%.

87. Κατά συνέπεια, φρονώ ότι οι σκοποί που επιδιώκει ο κανονισμός 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, δεν έρχονται σε αντίθεση με την εφαρμογή του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του εν λόγω κανονισμού σε τροφές για βρέφη και μικρά παιδιά.

88. Καταλήγω, επομένως, στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι μπορεί να εφαρμοστεί στα τρόφιμα που προορίζονται για βρέφη και μικρά παιδιά.

86. Από τα προεκτεθέντα προκύπτει, κατά την άποψή μου, ότι ο επιδιωκόμενος από τον κανονισμό σκοπός της ενημερώσεως του καταναλωτή δεν αντίκειται στην εφαρμογή της απαλλαγής από την υποχρέωση επισήμανσεως, που προβλέπεται στο άρθρο 2,

89. Κατά τη γνώμη μου, το συμπέρασμα αυτό δεν αναιρείται από τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την αρχή της προληψείας.

³⁶ — Βλ., με παρόμοιο σκεπτικό, την προπαρατεθείσα απόφαση *Datbo* (σκέψη 30), καθώς και τις προτάσεις μου στην ίδια υπόθεση (σημεία 51 και 73).

Δ — Οι υποχρεώσεις που απορρέουν από την αρχή της προλήψεως

90. Κατά την Codacons, οι σύγχρονες τεχνικές που επιτρέπουν να εντοπίζεται η παρουσία των ΓΤΟ στα τρόφιμα δεν παρέχουν καμιά ασφάλεια, δεδομένου ότι θα έπρεπε να μπορεί να μετρηθεί ακριβώς η έκταση της παρουσίας αυτής, με αποτέλεσμα να είναι μέχρι σήμερα αδύνατον να γνωρίζουμε αν (σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί) η παρουσία υλικού προερχόμενου από ΓΤΟ στα τρόφιμα (και ειδικότερα σε αυτά που προορίζονται για βρέφη και μικρά παιδιά) υπερβαίνει ή όχι στην πραγματικότητα το 1 %³⁷.

91. Κατά την άποψη της Codacons, από τα ανωτέρω προκύπτει ότι, στο όνομα της αρχής της προλήψεως, το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, θα έπρεπε να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν μπορεί να εφαρμοστεί στα τρόφιμα που προορίζονται για τα βρέφη και τα μικρά παιδιά.

92. Δεν συμμερίζομαι, την άποψη αυτή για τους ακόλουθους λόγους.

93. Κατά πάγια νομολογία³⁸, από την αρχή της προλήψεως προκύπτει ότι, οσάκις υφίστανται αμφιβολίες ως προς τη ύπαρξη ή την έκταση κινδύνων για την υγεία των προσώπων, τα κοινοτικά όργανα μπορούν να λαμβάνουν μέτρα προστασίας, χωρίς να οφείλουν να αναμένουν έως ότου αποδειχθεί πλήρως το υπαρκτό και η σοβαρότητα των εν λόγω κινδύνων.

94. Εντούτοις, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι η εκτίμηση του κινδύνου δεν μπορεί να βασίζεται σε καθαρά υποθετικές θεωρήσεις³⁹.

95. Στην προκειμένη περίπτωση, ωστόσο, ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι οι σύγχρονες τεχνικές δεν επιτρέπουν την ακριβή μέτρηση της παρουσίας υλικού προερχόμενου από ΓΤΟ στα τρόφιμα, μέχρι σήμερα δεν προσκομίστηκε κανένα συγκεκριμένο στοιχείο που να οδηγεί ευλόγως στο συμπέρασμα ότι η παρουσία ενός τέτοιου υλικού σε ποσοστά ελαφρώς ανώτερα του 1 % μπορεί να ενέχει κίνδυνο για την υγεία των βρεφών και των μικρών παιδιών. Συναφώς, παρότι είναι αληθές ότι το ανώτατο όριο του 1 % που

38 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 5ης Μαΐου 1998, C-157/96, National Farmers' Union κ.λπ. (Συλλογή 1998, σ. I-2211, σκέψη 63), C-180/96, Ηνωμένο Βασίλειο κατά Επιτροπής (Συλλογή 1998, σ. I-2265, σκέψη 99), της 9ης Σεπτεμβρίου 2003, C-236/01, Monsanto Agricoltura Italia κ.λπ. (Συλλογή 2003, σ. I-8105, σκέψη 111), της 5ης Φεβρουαρίου 2004, C-95/01, Greenham και Abel (Συλλογή 2004, σ. I-1333, σκέψη 43), C-24/00, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή 2004, σ. I-1277, σκέψη 56), και της 2ας Δεκεμβρίου 2004, C-41/02, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών (Συλλογή 2004, σ. I-11375, σκέψη 52).

37 — Κατά την Codacons, στο στάδιο στο οποίο βρίσκονται σήμερα οι τεχνικές εντοπισμού της παρουσίας στα τρόφιμα ΓΤΟ, υπάρχει περιθώριο σφάλματος 30 %, με αποτέλεσμα ο κανονισμός 49/2000, που θέτει ως ανώτατο ανεκτό όριο το 1 %, να θέτει στην πραγματικότητα ως ανώτατο ανεκτό όριο το 1,30 %.

39 — Βλ. μεταξύ άλλων, προπαρατεθείσα απόφαση Monsanto Agricoltura Italia κ.λπ. (σκέψεις 106 και 113), απόφαση της 23ης Σεπτεμβρίου 2003, C-192/01, Επιτροπή κατά Δανίας (Συλλογή 2003, σ. I-9693, σκέψη 49), καθώς και τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Greenham και Abel (σκέψη 43), Επιτροπή κατά Γαλλίας (σκέψη 56), και Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών (σκέψη 52).

προβλέπει ο κανονισμός 49/2000 σε σχέση με την επισήμανση των τροφίμων (και όχι με τη σύνθεσή τους) μειώθηκε στο 0,9 % (μετά την κρίσιμη για την υπόθεση της κύριας δίκης ημερομηνία), δεν θεωρώ το γεγονός αυτό καθεαυτό αποφασιστικής σημασίας.

96. Επιπλέον, ακόμη και αν υποτεθεί ότι υπάρχει τέτοιος κίνδυνος, οι συνέπειές του θα έπρεπε να έχουν ληφθεί υπόψη ήδη κατά το στάδιο της διαδικασίας διαθέσεως στην αγορά της Κοινότητας νέων τροφίμων και συστατικών τροφίμων, σύμφωνα με τον κανονισμό 258/97. Πράγματι, όπως επισήμανε η Επιτροπή, η διαδικασία αυτή προϋποθέτει εκτίμηση της βλαπτικότητας των τροφίμων και δεν επιτρέπει τη διάθεσή τους στην αγορά παρά μόνον εάν θεωρηθούν ακίνδυνα για την ανθρώπινη υγεία.

97. Πέραν αυτού, πρέπει να τονιστεί ότι, σύμφωνα με το άρθρο 12 του κανονισμού 258/97, εάν ένα κράτος, κατόπιν νέων στοιχείων ή επανεκτιμήσεως των υπαρχόντων, έχει συγκεκριμένους λόγους να θεωρεί ότι η χρήση ενός τροφίμου ή συστατικού τροφίμου που ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές του κανονισμού αυτού ενέχει κινδύνους για την υγεία του ανθρώπου ή το περιβάλλον, μπορεί να περιορίζει *προσωρινώς* ή να αναστέλλει την εμπορία και τη χρήση του τροφίμου ή του συστατικού τροφίμου στην επικράτειά του. Ωστόσο, οφείλει να *ενημερώσει* αμέσως τα άλλα

κράτη μέλη και τη Επιτροπή, αιτιολογώντας την απόφασή του. Στην Επιτροπή απόκειται τότε η λήψη των κατά περίπτωση επιβαλλόμενων μέτρων.

98. Όπως υπογράμμισε το Δικαστήριο με την προπαρατεθείσα απόφαση Monsanto Agricoltura Italia κ.λπ., η ρήτρα διαφυλάξεως που προβλέπει το άρθρο 12 του κανονισμού 258/97, συνιστά ειδική έκφραση της αρχής της προλήψεως. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η αρχή αυτή πρέπει να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της διαδικασίας λήψεως αποφάσεως για τη θέσπιση οποιουδήποτε μέτρου προστασίας της ανθρώπινης υγείας βάσει των άρθρων 12 και 13 του κανονισμού αυτού⁴⁰.

99. Κατά την άποψή μου, το σύνολο των κανόνων αυτών (των σχετικών με τη διάθεση στην αγορά τροφίμων που περιέχουν ή που έχουν παρασκευαστεί από τέτοιους οργανισμούς χωρίς να τους περιέχουν) συμβάλλει σημαντικά στην τήρηση της αρχής της προλήψεως.

100. Υπό τις συνθήκες αυτές, φρονώ ότι δεν είναι αναγκαία η επιβολή σε μεταγενέστερο στάδιο, στο όνομα της ίδιας αρχής, της τηρήσεως των υποχρεώσεων επιστημόνων του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1139/98, όσον αφορά τις τροφές για βρέφη και μικρά παιδιά, ακόμη και στην περίπτωση που τα εν λόγω

40 — Βλ. σκέψη 133.

προϊόντα έχουν υποστεί εντελώς τυχαία πρόσμειξη η οποία (ανεξαρτήτως της προόδου των τεχνικών εντοπισμού των ΓΤΟ) περιορίζονται σε χαμηλά ποσοστά.

εφαρμογή του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, στα τρόφιμα που προορίζονται για βρέφη και μικρά παιδιά.

101. Επομένως, κατά την άποψή μου, η αρχή της προλήψεως δεν απαγορεύει την

102. Κατά συνέπεια, στο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1139/98, όπως έχει τροποποιηθεί, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι μπορεί να εφαρμοστεί στα τρόφιμα που προορίζονται για βρέφη και μικρά παιδιά.

V — Πρόταση

103. Κατόπιν των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε το Consiglio di Stato ως εξής:

«Το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΚ) 1139/98 του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 1998, για την υποχρεωτική αναγραφή στοιχείων, επιπλέον των προβλεπόμενων στην οδηγία 79/112/ΕΟΚ, στην επισήμανση ορισμένων τροφίμων που παράγονται από γενετικώς τροποποιημένους οργανισμούς, όπως έχει τροποποιηθεί από τον κανονισμό 49/2000 της Επιτροπής, της 10ης Ιανουαρίου 2000, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι μπορεί να εφαρμοστεί στα τρόφιμα που προορίζονται για βρέφη και μικρά παιδιά.»